

Lietuvos ir JAV konsulinės sutarties sudarymas 1934–1940 metais

Dr. Juozas Skirius

Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuvių išėivijos institutas, S. Daukanto g. 25, LT-44249 Kaunas

El. p. juozas.skirius@vdu.lt

<https://orcid.org/0000-0003-1135-1757>

Anotacija. Lietuvos Respublikai jos pirmajame dešimtmetyje prekyba su JAV nebuvo palanki, todėl 1925 m. su JAV pasirašė laikiną prekybos sutartį be konsulinės dalies. Tai dalinai ap sunkino Lietuvos konsulų veiklą JAV, jie neturėjo kai kurių privilegijų. Konsulai, ypač Povilas Žadeikis, nuolat kėlė konsulinės sutarties reikalingumo idėją. Pasiuntinys Bronius K. Balutis kalbėjo apie būtinumą turėti nuolatinę bendrą prekybos ir konsulinę sutartį, bet Kauno vyriausybė tuo klausimu nesiskubino. Tik P. Žadeikiui 1935 m. tapus Lietuvos pasiuntiniu Vašingtone, konsulinės sutarties idėja iš jo pusės buvo stipriai remiama ir pasiuntinys ragino Lietuvos vyriausybę sudaryti sutartį ir pasirašyti. Tačiau tik 1940 metais pavyko galutinai suderinti konsulinės sutarties tekstą, pasirašyti jį Vašingtone, ratifikuoti Kongrese. Bet Lietuvos valstybės okupacija užkirto kelią ratifikuoti sutartį Seime ir pasikeisti su amerikiečiais ratifikuotais dokumentais. Sutartis liko užmiršta.

Esminiai žodžiai: Lietuva, JAV, konsulinė sutartis, konsulai, Bronius K. Balutis, Mikas Bagdonas, Povilas Žadeikis, Valstybės departamentas.

Abstract. In the first decade of the Republic of Lithuania, trade with the United States of America was not favorable. A temporary trade agreement was signed in 1925 without a consular section. This partially hampered the activities of Lithuanian consuls in the United States, as they were lacking some privileges. Consuls, especially Povilas Žadeikis, constantly raised the idea of the need for a consular agreement. The ambassador, Bronius K. Balutis, spoke about the need to have a permanent trade and consular agreement, but the government of Kaunas felt there was no rush. The idea of a consular agreement was strongly reinforced only after Žadeikis became the ambassador of Lithuania to Washington. The ambassador urged the government of the Republic of Lithuania to conclude and sign the agreement. However, it

was not until 1940 that the text of the consular agreement was finally agreed upon, signed in Washington, and ratified by US Congress. Unfortunately, the Soviet occupation of Lithuania in 1940 prevented the ratification of the consular agreement in the Seimas of the Republic of Lithuania, and exchange of said documents became impossible. The agreement was forgotten.

Keywords: *Lithuania, United States of America, consular agreement, consuls, Bronius K. Balutis, Mikas Bagdonas, Povilas Žadeikis, Department of State.*

Įvadas

Tarpvalstybinių santykių praktikoje paplitęs reiškinys – sudaryti ir pasirašyti konsulines sutartis. Konsulinė sutartis ne tik aiškiau apibrėžia konsulų veiklą, bet ir įteisina jiems lengvatas bei privilegijas. Prieškario Lietuvos Respublikos laikotarpiu tarpvalstybiniuose santykiuose su JAV Lietuvos valstybė gana vėlai, tik nuo 1934 metų, pradėjo rimčiau domėtis tokios sutarties sudarymo galimybe. Tuo metu konsulinių sutarčių sudarymą dalinai reglamentavo 1928 m. Havanos konvencija, kurią tik 1963 metais pakeitė Vienos konvencija dėl konsulinių santykių¹.

Lietuvos ir JAV konsulinė sutartis 1940 m. gegužės 10 d. Vašingtone buvo pasirašyta, bet taip ir nebuvo ratifikuota Lietuvoje dėl suprantamos priežasties – Lietuva kaip valstybė buvo sunaikinta, prarado nepriklausomybę. Įdomiausia tai, kad Lietuvos konsulai, kuriuos JAV valdžia ir toliau pripažino, nepaisant to, kad Lietuva tapo bolševikinės TSRS okupuota ir aneksuota, savo veikloje dalinai rėmėsi ta sutartimi. Pats sutarties tekstas taip ir nebuvo paskelbtas, sutartis ilgam liko nežinoma net ir tyrinėtojams. Tačiau ši sutartis – tai sudėtinė ne tik Lietuvos ir JAV tarpvalstybinių santykių, bet ir Lietuvos Respublikos užsienio politikos dalis. Sutarties teksto iki jos pasirašymo derinimas tarp Lietuvos ir JAV atstovų vyko ne vienerius metus. Sutartis, kaip rodo išlikę dokumentai, buvo aktuali ne tik Lietuvos, bet ir JAV valdininkams. Reikia pastebėti, kad diplomatiniam susirašinėjime dažniau vartojama tarptautinė sąvoka – *konvencija*, kuri lietuviškai reiškia *susitarimą, sutartį*.

Straipsnio tikslas – atkurti konsulinės sutarties sudarymo procesą, išryškinti sutarties reikšmę ir būtinumą; išsiaiškinti, kodėl ji ilgai nebuvo sudaryta. Paskelbti sutarties turinį, kaip jau abiejų valstybių iki galo suderintą, pasirašytą, bet Lietuvoje neratifikuatą.

Svarbiausias tyrimui šaltinis – Lietuvos atstovų susirašinėjimas su Lietuvos užsienio reikalų ministerijos valdininkais ir JAV Valstybės departamento darbuotojais, taip pat pačios sutarties tekstas. Dokumentai saugomi Lietuvos centrinio valstybės archyvo

¹ Havanos konvencijos. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius: MELI, 2005, t. 7, p. 424–425.

(toliau – LCVA) Lietuvos užsienio reikalų ministerijos fonde (f. 383) ir Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone fonde (f. 656).

Konsulinės sutarties klausimo iškilimas

Pagal to meto praktiką, remiantis JAV sudarytomis sutartimis, konsulinė sutartis buvo sudėtinė prekybos sutarties dalis. Tiesa, Lietuva dar 1925 m. gruodžio 23 d. Vašingtone pasirašė laikiną prekybos sutartį, be konsulinės dalies. Ji Lietuvai buvo mažai naudinga². Kaip rodo statistiniai duomenys, Lietuvos eksportas į JAV iki pat 4-ojo dešimtmečio vidurio gerokai nusileido žymiai didesniajam importui iš JAV³. Taigi, kol prekyba su JAV buvo nepalanki Lietuvai, tol nebuvo ir tikslo sudaryti pastovią prekybos sutartį, kur būtų aptarti ir konsuliniai reikalai. Be konsulinės sutarties Lietuvos konsulai tiesiogiai negalėjo naudotis konsulams skirtomis privilegijomis. Pavyzdžiui, be muitų negalėjo gauti jiems reikalingų prekių iš Lietuvos. Jas galėjo įsigyti tik per Lietuvos pasiuntinybę. Buvo tam tikrų sunkumų, nes reikėjo tas prekes dar atsigabenti iš pasiuntinybės ir pan. Bet svarbiausia yra tai, kaip skųsdavosi Lietuvos konsulai, kad jų nuolat kildavo su JAV valdžios atstovais sprendžiant išveivų – Lietuvos piliečių – palikimo klausimus. Viena rašte Lietuvos generalinis konsulas Niujorke Povilas Žadeikis Lietuvos pasiuntiniui Broniui K. Balučiui rašė: „Nebuvimas iki šiol konsularinės konvencijos tarp Lietuvos ir Amerikos neduoda galimybės Lietuvos Konsulams prideramai apginti Lietuvos piliečių reikalus.“⁴ Lietuvoje paveldėtojai galėjo gauti tik 50 proc. palikimo, o nesant paveldėtojų, palikimas atitekdavo JAV valstybei. Tokią padėtį P. Žadeikis įvardijo kaip diskriminacinę⁵.

Taigi, kaip galima pastebėti, remiantis archyviniais dokumentais, konsulinės sutarties su JAV sudarymo klausimas pradėtas rimčiau svarstyti Lietuvos pasiuntinio Vašingtone B. K. Balučio tarnybos 1928–1933 metais laikotarpiu. Jis savo 1931 m. sausio 15 d. laiške P. Žadeikiui pritarė, jog jau laikas galvoti „ne tik apie konsulinės sutarties, bet ir visos pilnos prekybos sutarties sudarymą“⁶. Pasiuntinys laikėsi nuomonės, kad konsulinė sutartis turi sudaryti kalbamos prekybos sutarties dalį. Tuo metu JAV sutarčių praktikoje prekybos sutartis ir konsulinė sutartis sudarė bendrą sutartį.

² SKIRIUS, J. *Lietuvos užatlantės diplomacija 1918–1929 metais: santykių su JAV politiniai ir ekonominiai aspektai*. Vilnius, 1995, p. 122.

³ *Ten pat*, p. 123; *Lietuvos ūkio paskutinis dešimtmetis*. Kaunas, 1938, p. 85, 88.

⁴ 1930 11 21 P. Žadeikio raštas Nr. 8202/10-419 Dėl Vinco Klimkevičiaus palaikų bylos B. K. Balučiui į Vašingtoną. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas* (toliau – LCVA), f. 656, ap. 3, b. 48, l. 93.

⁵ 1939 10 23 P. Žadeikio raštas Nr. 1106 konsului P. Daužvardžiui į Čikagą. *Ten pat*, b. 49, l. 77.

⁶ 1931 01 15 B. K. Balučio iš Vašingtono rašo Nr. 84 „Dėl jūsų rašto Nr.8202/10-419“ P. Žadeikiui į Niujorką nuorašas. LCVA, f. 656, ap. 1, b. 114, l. 83.

B. K. Balutis buvo užsiminęs, jog jis jau 1930 m. nemažai dėmesio skyrė tam klausimui ir studijavo pasirašytas kitų šalių sutartis su JAV⁷. Lietuvos pasiuntinys 1931–1932 m. susirašinėjo su Lietuvos užsienio reikalų ministerija naujos prekybos su JAV sutarties sudarymo klausimu, siuntė kitų šalių sutarčių pavyzdžius. Tuo klausimu pats B. K. Balutis ne kartą kalbėjo JAV Valstybės departamente. Tačiau URM vadovybė Kaune 1932 m. gruodžio 1 d. galutinai apsisprendė šiuo momentu tokios prekybos sutarties su JAV nesudaryti. Buvo paaiškinta, kad sutartyje neišvengiamai bus fiksuota „didžiausio palankumo klauzulė“ prekyboje, kuri Lietuvai einamu momentu yra visiškai nepalanki⁸. Tokia sutartis, anot ministerijos valdininkų, sudarytų dar geresnes sąlygas JAV įvežti prekes į Lietuvą ir taip dar labiau padidintų skirtumą tarp eksporto ir importo JAV naudai. Nepaisant to, vis dėlto Lietuvos valdžią domino tik atskiros konsulinės sutarties sudarymas. Dar 1932 m. spalio 15 d. URM Politikos departamento direktorius Stasys Lozoraitis paprašė Lietuvos pasiuntinio sužinoti, ar JAV vyriausybė sutiktų pasirašyti su Lietuva atskirą konsulinę sutartį, ir, „jei bus teigiamai atsakyta, paruošti konsularinės sutarties projektą ir jį atsiųsti Ministerijai“⁹. Tačiau visas B. K. Balučio pastangas sutarčių klausimu sustabdė pasikeitusi politinė padėtis JAV. Mat nauja demokratų valdžia su prezidentu Franklinu D. Rooseveltu nutarė peržiūrėti visas savo prekybos sutartis, siejant su naujais muitų tarifais¹⁰. O tai užtruko.

Prie šio klausimo sugrįžta 1934 m., kai Lietuvos laikinasis atstovas Vašingtone Mikas Bagdonas JAV Valstybės departamente sužinojo, jog JAV su kai kuriomis valstybėmis notų pasikeitimo būdu susitarė suteikti muitų lengvatas karjeros konsulams ir jų šeimoms. Atstovo įsitikinimu, tokias lengvatas būtina išgauti ir Lietuvos konsulams JAV¹¹. Jis tuojuo tuo klausimu parengė JAV valstybės sekretoriui Cordellui Hullui notos projektą ir pasiuntė jį į Kauną susipažinti. Prašė Užsienio reikalų ministerijos vadovybės kuo skubiau tuo klausimu pareikšti savo nuomonę ir pranešti pritarimą. Notos projekte buvo aiškiai fiksuojamas prašymas leisti Lietuvos karjeros konsulams ir jų šeimoms tik savo poreikiams laisvai, be mokesčių, įsivežti reikalingų prekių¹². Lietuvos valdžia tokiam susitarimui pritarė. Taigi, JAV ir Lietuvos vyriausybės susitarė abipusiu pagrindu suteikti maito lengvatas konsulams ir jų šeimoms. Šis susitarimas nuo 1934 m. spalio 15 d. įgijo galią¹³. Tačiau buvo ir tam tikrų ribojimų, nes amerikiečių

⁷ *Ten pat.*

⁸ 1935 11 22 P. Žadeikio iš Vašingtono rašto Nr. 5512/E.D.2-3 „Dėl konsularinės bei prekybos sutarties su U.S.A.“ Lietuvos URM Kaune nuorašas. *LCVA*, f. 656, ap. 1, b. 121, l. 362.

⁹ 1932 10 15 S. Lozoraičio iš Kauno raštas Nr. 22185 Lietuvos pasiuntinybei Vašingtone. *LCVA*, f. 656, ap. 1, ap. 3, b. 48, l. 125.

¹⁰ 1933 03 28 B. K. Balučio rašto Nr. 392–393 Lietuvos konsului A. Kalvaičiui Čikagoje nuorašas. *LCVA*, f. 656, ap. 1, l. 182.

¹¹ 1934 05 25 M. Bagdono iš Vašingtono rašto Nr. 529 „Dėl maito lengvatų Lietuvos Konsulams A.J. Vals-tijose“ Lietuvos URM Kaune nuorašas. *LCVA*, f. 656, ap. 1, b. 118, l. 524.

¹² Notos projektas anglų kalba. *LCVA*, f. 656, ap. 1, l. 525.

¹³ 1934 09 22 M. Bagdono rašto Nr. 954/A.D.26-48 Lietuvos konsului Čikagoje nuorašas. *LCVA*, f. 656, ap. 1, b. 118, l. 829.

pageidavimu buvo įrašyta, kad lengvatos, apie kurias kalbama, bus suteiktos kiekvienu atveju, kai Lietuvos pasiuntinybė to pageidaus¹⁴. Jau dabar Lietuvos konsulatui galėjo prekes gauti tiesiogiai, bet su savotišku Lietuvos pasiuntinybės pritarimu. JAV valdžios pozicija aiški – ši dalinė nuolaida įsivežant prekių tik savo poreikiams. Kiti konsulų veiklos aspektai šiame susitarime nebuvo liečiami. Pavyzdžiui, tuojau iškilo ir konsulų naudojamų automobilių mokesčio lengvatos klausimas. Lietuvos atstovas M. Bagdonas vėl kreipėsi į Lietuvos užsienio reikalų ministeriją prašydamas leisti daryti žingsnius tuo klausimu susitarti su JAV vyriausybe, siekiant abipusiškumo principu paremtos lengvatos¹⁵. Tik 1935 m. birželio 7 d. Užsienio reikalų ministerija informavo Lietuvos pasiuntinybę Vašingtone, kad įsigalėjus *Viešaisiais keliais judėjimo* įstatymui (paskelbtas „Vyriausybės žinių“ Nr. 480), abipusiu sutarimu užsienio valstybių atstovai ir karjeros konsulai atleidžiami nuo automobilių rinkliavos. Tuo pagrindu buvo prašyta Lietuvos pasiuntinybės susitarti su JAV vyriausybe, kad automobilių mokesčiai būtų panaikinti iš abiejų pusių¹⁶. Tačiau tai buvo tik dalinės nuolaidos ir palengvinimai.

Konsulinės sutarties sudarymo būtinybė

1935 m. Lietuvos konsulai pasinaudojo gauta teise ir importavo pirmuosius siuntinius į Niujorką bei Čikagą be maito ir kitų mokesčių mokėjimo. Bet kai Lietuvos generalinis konsulas Niujorke pamėgino atsisiųsti iš Londono alkoholinių gaminių reprezentacijos tikslais siuntą, paaiškėjo, kad minėtas notų susitarimas negalioja alkoholiniams gėrimams. Naujasis Lietuvos pasiuntinys P. Žadeikis rašė, kad notomis tokio mokėjimo „atsikratyti“ nėra galimybės. Notų susitarimas įgauna galią tik esant konsulinei sutarčiai, todėl Niujorke konsului teko šį mokestį sumokėti ir buvo aišku, kad reikės mokėti ateityje, kol nebus sudaryta konsulinė sutartis¹⁷.

Iš Lietuvos pasiuntinio ir konsulų susirašinėjimo matosi, kad jau rimtai sprendžiamas galimos konsulinės sutarties sudarymo klausimas. Tai patvirtina pasiuntinio P. Žadeikio ir pasiuntinybės sekretoriaus M. Bagdono lapkričio 19 d. apsilankymas JAV Valstybės departamento Rytų Europos skyriuje, kur susitiko su skyriaus vadovu R. Kelley pavaduotojais Parkeriu ir Harrisonu. Jų pasiuntinys užklausė, ar yra galimybė

¹⁴ 1934 10 09 M. Bagdono rašto Nr. 992/A.D.26-48 Lietuvos URM Kaune nuorašas. LCVA, f. 656, ap. 1, l. 868.

¹⁵ 1934 12 21 M. Bagdono rašto Nr. 1221/P.D.5-10 Lietuvos URM Kaune nuorašas. LCVA, f. 656, ap. 1, l. 1111.

¹⁶ Viešaisiais keliais judėjimo įstatymas (3362). *Vyriausybės žinios*. I dalis. 1935, balandžio 27, Nr. 480, p. 2; 1936 06 15 K. Girdvainio URM Protokolo direktoriaus raštas Nr. 22807 Lietuvos generaliniam konsulatui Niujorke. LCVA, f. 658, ap. 1, b. 13, l. 136.

¹⁷ 1935 12 21 P. Žadeikio iš Vašingtono raštas Nr. 5685-86 „Dėl Lietuvos konsulams importo lengvatų“ Lietuvos generaliniam konsulatui Niujorke (nuorašas Lietuvos konsulatui Čikagoje). LCVA, f. 658, ap. 1, b. 13, l. 116.

atskirai nuo prekybos sutarties sudaryti konsulinę sutartį. Po trumpų pasiaiškinimų amerikiečiai, suprasdami lietuvių susirūpinimą ir kad prekyba su Lietuva nevaidina reikšmingo vaidmens, iš esmės pažymėjo, jog „tam kliūčių nemato, nors tai atrodo lyg išimties dalykas“¹⁸. Kartu amerikiečiai pažadėjo per kelias dienas detaliau apsvarstyti lietuvių pateiktą klausimą. P. Žadeikis lapkričio 21 d. dar kartą apsilankė JAV Valstybės departamente ir susitiko su JAV valstybės sekretoriaus pavaduotoju Phillipsu. Jis Lietuvos pasiuntiniui aiškiai pasakė, kad konsulinės sutarties su Lietuva sudarymui nėra jokių kliūčių ir derybas tuo klausimu galima pradėti, kai Lietuvos vyriausybė pareikš norą. Be to, jis pažymėjo, kad JAV Valstybės departamente šiuo metu peržiūrimas konsulinių sutarčių klausimas ir rengiamas naujas sutarčių projektas. Phillipsas pažadėjo duoti naujo konsulinės sutarties projekto nuorašą Lietuvos pasiuntiniui susipažinti¹⁹. Tai nudžiugino P. Žadeikį, kuris tuojau informavo Lietuvos užsienio reikalų ministeriją, pažymėdamas, kad jau pradeda studijuoti turimą medžiagą sutarties klausimu ir „savo keliu paruoš konsularinės sutarties projektą“, kurį atsiųs į Kauną. Kartu jis pageidavo Lietuvos valdžios aiškios nuomonės: ar ministerijos nusistatymas sudaryti atskirą konsulinę sutartį nepasikeitęs; jeigu taip, kada, kur ir kam ministerija paves surengti derybas ir pasirašyti sutartį²⁰.

Praėjus porai mėnesių, t. y. 1936 m. vasario 6 d., Lietuvos pasiuntinybė gavo iš Kauno aiškią instrukciją. Lietuvos valdžia ir toliau laikėsi nuomonės, kad reikia atskirai nuo naujos prekybos sutarties sudaryti konsulinę sutartį, todėl prašė P. Žadeikio vesti derybas su JAV valdžia tuo reikalu. Bet prieš pradėdant formalias derybas Lietuvos valdžia pageidavo gauti susipažinimui tokios sutarties projektą²¹. P. Žadeikis, remdamasis JAV ir Suomijos sutartimi (draugystės, prekybos ir konsulinių teisių), parengė *Draugystės ir konsulinių teisių sutarties* (Friendship and Consular Right Between the United States of America and Lithuania) projektą ir pasiuntė į Kauną. Jo pasiuntinys dar nerodė amerikiečiams, nes pirmiausia norėjo sužinoti Lietuvos URM nuomonę²². Tuo tarpu JAV valdžios parengtame projekte nieko nebuvo sakoma apie draugiškų santykių nustatymą. Lietuvos pasiuntinį pavaduojantis M. Bagdonas tuo klausimu kreipėsi į JAV Valstybės departamento Rytų Europos skyriaus viršininko pavaduotoją L. Harrisoną. Jis diplomatiškai paaiškino, kad amerikiečiams atskira konsulinė sutartis yra naujas dalykas jų praktikoje, bet priimtinas. O draugystės klausimą sutartyje, jo nuomone, bus galima svarstyti, jeigu lietuviai tai oficialiai iškels. Net patikino: „Šiuo

¹⁸ 1935 11 22 P. Žadeikio iš Vašingtono rašto Nr. 5512/E.D.2-3 „Dėl konsularinės bei prekybos sutarties su U.S.A.“ Lietuvos URM Kaune nuorašas. *LCVA*, f. 656, ap. 1, b. 121, l. 364.

¹⁹ *Ten pat*, p. 365.

²⁰ *Ten pat*.

²¹ 1936 01 24 URM Teisės-Administracijos departamento direktoriaus K. Bizausko raštas Nr. 1867 „Konsularinės sutarties su J.A.V. sudarymo reikalu“ Lietuvos pasiuntinybei Vašingtone. *LCVA*, f. 656, ap. 3, b. 48, l. 225.

²² 1936 03 07 P. Žadeikio rašto Nr. 341/E.D.2-3 „Konsularinės sutarties reikalu. U.R.M.-jos N.1867 iš 24-I-36“. URM Kaune nuorašas. *LCVA*, f. 656, ap. 1, b. 122, l. 298.

atveju, kaip ir praeityje, esą bet kuris Lietuvos Vyriausybės pageidavimas susilauks iš J.A.V. Vyriausybės atatinamo ir palankaus dėmesio.²³ Tačiau sutarties tobulinimas ir svarstymai Užsienio reikalų ministerijoje Kaune užsitęsė. Net ir patys amerikiečiai, jau nekalbant apie Lietuvos atstovus JAV, domėjosi, kada bus galima pasirašyti sutartį. 1938 m. liepos 27 d. P. Žadeikis neapsikentęs kreipėsi į URM Kaune. Jis klausė, ar ministerijos vadovybei „neatrodo, kad paruoštų projektų svarstymas per ilgai užsitęsė?“. Anot jo, tokia situacija JAV Valstybės departamento „atatinamose sferose nelabai suprantama“. Pasiuntinys pasidomėjo, kokių kliūčių atsirado, kurios trukdo pateikti savo sutarties projektą JAV Valstybės departamentui, ar yra pastabų amerikiečių parengtam projektui?²⁴ Neužilgo buvo gautas URM atsakymas į pasiuntinio užklausą. Laišką, pasirašytą K. Bizausko, P. Žadeikis gavo rugsėjo 6 d. Vašingtone. Trumpai paaiškinta, kad per tą laiką sutarties projektą svarstė Teisingumo, Vidaus ir Finansų ministerijos, iš kurių buvo sulaukta pastabų. URM sutarties projektą lygino su JAV sudarytomis sutartimis su Vokietija, Austrija ir Latvija. Prieita prie išvados, kad sutartys panašios. Bet kai buvo palygintas sutarties projektas su Lietuvos jau pasirašytais konsulinėmis sutartimis (su Vokietija ir Italija), prieita prie išvados, kad „kai kurie klausimai tose konvencijose yra apibūdinti tiksliau ir daugiau precizuotai“. Todėl URM, prieš approbuodama projektą, nurodoma laiške, pageidauti kai kurias sutarties vietas pakeisti ir papildyti, prisilaikant Lietuvos sutarčių su Vokietija ir Italija. Be to, buvo pažymėta, kad amerikiečių parengto sutarties projekto vertimas nėra tobulas. Patikslinus vertimą, URM nedelsdama atsiųs Lietuvos pasiuntiniui savo pastabas ir pageidavimus²⁵. Buvo duota suprasti, kad rengiamą sutartį kruopščiai prižiūri Lietuvos valdžia. Taigi, sutarties pasirašymas vėl nukeliamas į vėlesnį, neapibrėžtą laiką.

Konsulinės sutarties rengimo 1939 m. aktyvinimas ir sutarties 1940 m. pasirašymas

Nesulaukdamas URM pažado, praėjus nepilniems metams, 1939 m. birželio 24 d. P. Žadeikis telegrama paragino Lietuvos valdininkus bent iki rudens sutvarkyti sutarties projekto tekstą. Pasiuntinys jautėsi nejaukiai šiuo klausimu, nes JAV Valstybės departamento darbuotojai susitikimų metu vis jo paklausdavo, „kaip eina konvencijos projekto nagrinėjimo darbas“²⁶. Kaune sureagavo į pasiuntinio priminimą. Per mėnesį URM užbaigė sutarties projekto studijas ir liepos 31 d. į Vašingtoną išsiuntė amerikiečių

²³ 1936 08 05 M. Bagdono rašto Nr. 1073 „Dėl A.J. Valstybių ir Lietuvos konsularinės sutarties sudarymo“ URM Kaune nuorašas. LCVA, f. 656, ap. 3, b. 48, l. 240.

²⁴ 1938 07 27 P. Žadeikio rašto Nr. 1018 „Dėl Lietuvos-J.A.V. konsularinės sutarties“ K. Bizauskui Kaune nuorašas. LCVA, f. 656, l. 306.

²⁵ 1938 08 25 K. Bizausko iš Kauno raštas Nr. 18320 P. Žadeikiui į Vašingtoną. LCVA, f. 656, l. 305.

²⁶ 1939 08 11 P. Žadeikio rašto Nr. 724/A.D.2-3 „Dar dėl Lietuvos-Amerikos konsularinės konvencijos“ Lietuvos užsienio reikalų ministrui nuorašas. LCVA, f. 656, ap. 3, b. 49, l. 24.

projektą, pataisytą lietuvišką vertimą su pastabomis, pageidaujant dar pasiderėti su JAV Valstybės departamentu. Daugiau dėmesio buvo skirta VII straipsniui, kur kalbama apie testamentų sudarymą ir vykdymą. Šis straipsnis, anot URM vadovybės, nebuvo palankus Lietuvai, nes testamentų sudarymas Lietuvoje ir JAV skiriasi, todėl Lietuvoje sudarytas testamentas nebus pripažintas JAV. Pageidavo šį straipsnį perredaguoti, remiantis Lietuvos ir Italijos konsulinės sutarties pagrindu²⁷.

Gavęs iš Kauno instrukcijas, P. Žadeikis tuojau kreipėsi į Lietuvos konsulus P. Daužvardį, J. Budrį ir garbės konsulą Julijų Bielskį, klausdamas jų nuomonės. Dar kartą detalai buvo apsvaistytas sutarties projekto tekstas. Iškilusius pastebėjimus ir pastabas, gautas iš Kauno, pasiuntinys keliuose susitikimuose su JAV Valstybės departamento atstovais aptarė, nors ne visiems lietuvių pasiūlymams amerikiečiai pritarė²⁸. Bet P. Žadeikis, suprasdamas tokios sutarties svarbą Lietuvai, savo vadovybės Kaune tiesiog maldavo „dėl nesvarbių dalykų laiko nebegaišinti, bet skubiai siekti sutarties pasirašymo“ tokia forma, kokią pavyks maksimaliai išsiderėti²⁹. Lietuvos valdžia įsiklausė į pasiuntinio, kuris rodė didžiulį susidomėjimą ir pastangas, pageidavimą. Lapkričio 7 d. P. Žadeikiui buvo pasiūstas Lietuvos prezidento A. Smetonos įgaliojimas pasirašyti konsulinę sutartį su JAV. Taip pat buvo pasakyta, kadangi pasirašymas vyks Vašingtone, ratifikuotais dokumentais siūlė pasikeisti Kaune. Gruodžio 6 d. Lietuvos pasiuntinys gavo šį įgaliojimą³⁰. Atrodė, kad pagaliau visos problemos išsprendė ir pasirašyti sutartį kliūčių nebeliko. Tačiau!..

1940 m. sausio 18 d. P. Žadeikiui iš JAV Valstybės departamento paskambino ir paprašė užėiti pasikalbėti apie sutarties projektą. Kalbantis paaiškėjo, kad ne visi lietuvių pasiūlymai amerikiečiams yra priimtini. Ypač buvo akcentuoti IX ir X straipsniuose padaryti siūlymai. Lietuvos pasiuntinys ironizuodamas pabrėžė URM valdininkams, kad „dabar matomai atėjo eilė State Departamentui vilkinti reikalą“, taip, kaip darė Lietuvos valdžia. Nepaisant to, kad nebus priimti lietuvių siūlymai tobulinant IX ir X straipsnius, P. Žadeikio įsitikinimu, „visgi reikėtų sutartį pasirašyti“³¹. Kovo 26 d. JAV vyriausybė Lietuvos pasiuntiniui įteikė notą kartu su pataisytu ir papildytu sutarties projektu. Amerikiečiai nenorėjo atsakyti galimybės dalyvauti išėivių turto palikimų sprendimuose³². Nors lietuvių pasiūlymai sutarties IX ir X straipsniams nebuvo priim-

²⁷ 1939 07 31 URM Teisų-Administracijos departamento direktoriaus V. Čarneckio raštas Nr. 17170 Lietuvos pasiuntiniui Vašingtone. *LCVA*, f. 656, l. 2-2a.

²⁸ 1939 09 14 P. Žadeikio rašto Nr. 863/E.D.2-3 „Dėl Lietuvos-U.S.A. konsularinės sutarties projekto“ URM valdininkui V. Čarneckiui į Kauną nuorašas. *LCVA*, f. 656, p. 49–50; 1939 11 02 P. Žadeikio rašto Nr. 1161 „Dėl konsularinės sutarties tarp Lietuvos ir JAV projekto“ Lietuvos užsienio reikalų ministrui J. Urbšui nuorašas. *LCVA*, f. 656, ap. 1, b. 134, l. 131–132.

²⁹ 1939 09 21 P. Žadeikio rašto Nr. 897 „Dar dėl Konsularinės Sutarties projekto“ URM valdininkui V. Čarneckiui į Kauną nuorašas. *LCVA*, f. 656, ap. 3, b. 49, l. 54.

³⁰ 1939 11 07 URM labai skubus raštas Lietuvos pasiuntinybei Vašingtone. *LCVA*, f. 656, l. 114.

³¹ 1940 02 06 P. Žadeikio rašto Nr. 195 „Dėl konsularinės sutarties su U.S.A.“ URM valdininkui V. Čarneckiui į Kauną nuorašas. *LCVA*, f. 656, l. 123.

³² *Ten pat.*

tini, amerikiečiai pasiūlė konsulines privilegijas suteikti kitiems Lietuvos vyriausybės skirtiems svarbiems pareigūnams. P. Žadeikio įsitikinimu, tai jau galutinis projektas, ir siūlė jį priimti bei pasirašyti. Ragino paskubėti, nes JAV Kongreso sesija numatoma trumpa. Reikėjo spėti, kad sesijoje sutartis būtų aptarta ir ratifikuota³³.

Gegužės 10 d. Vašingtone, JAV Valstybės departamente, buvo pasirašyta Konsulinė sutartis tarp Lietuvos ir JAV. Lietuvos vardu pasirašė pasiuntinys P. Žadeikis, o JAV vardu – JAV valstybės sekretorius Cordellas Hullas. Pasirašymo metu dalyvavo JAV Valstybės departamento pareigūnai: Ch. M. Barnesas (Sutarčių skyriaus viršininkas), H. R. Turkellis (viršininko padėjėjas), J. P. Moffattas (Europos skyriaus viršininkas), L. W. Hendersonas ir W. J. Gallmanas (viršininko padėjėjai). Iš abiejų pusių buvo išreikšta viltis, kad ši sutartis bus naudinga ir prisidės prie abiejų kraštų didesnio suartėjimo. P. Žadeikis sutarties originalą ir vieną nuorašą bei parengtą pranešimo JAV lietuvių spaudai nuorašą paketu pasiuntė į Kauną ministro J. Urbšio vardu. Dokumentai Lietuvos užsienio reikalų ministeriją pasiekė liepos 1 d.³⁴ Visi pagrindiniai JAV lietuvių laikraščiai informavo savo skaitytojus apie sutarties pasirašymą.

Gegužės 24 d. P. Žadeikis laišku pranešė į Kauną džiugią naujieną, kad gegužės 22 d. JAV Senatas pritarė sutarčiai. Jis pažymėjo, jog tai reiškia, kad artimiausiu metu Kongresas tikrai ratifikuos sutartį ir neužilgo Kaune bus galima pasikeisti ratifikuotais dokumentais³⁵. Tačiau kol siųsti dokumentai pasiekė Lietuvą, joje vyko esminių politinių pokyčių, griovusių valstybingumą. Tiesa, dar liepos 16 d. P. Žadeikis telegramoje, siųstoje į Kauną, domėjosi, ar bus ratifikuota konsulinė sutartis³⁶. Suprantama, atsakymo nesulaukė. Sutartis Lietuvoje taip ir nebuvo ratifikuota. Ji liko ilgam užmiršta.

Išvados

Lietuvos vyriausybė 1925 m. pasirašė su JAV laikinąją prekybos sutartį. Vėliau Lietuvos valdžia nerodė intereso laikiną sutartį pakeisti nuolatine, nes Lietuvos prekyba su JAV buvo akivaizdžiai pastarajai naudinga. Lietuva iš JAV įsiveždavo kur kas daugiau nei išveždavo. Nuolatinė sutartis būtų dar labiau sustiprinusi amerikiečių eksportą. Buvo ir kita medalio pusė. JAV sutarčių tradicijoje – pastovios prekybos sutartyje kaip sudėtinė jos dalis buvo ir konsulinė sutartis. Taigi, Lietuva neturėjo konsulinės sutarties su JAV. Tai atsiliepė ne tik Lietuvos konsulams, negaunantiems tam tikrų

³³ 1940 03 27 P. Žadeikio telegrama Nr. 17 URM Kaune. *LCVA*, f. 656, l. 126; 1940 04 04 P. Žadeikio telegrama Nr. 19 URM Kaune. *LCVA*, f. 656, l. 137.

³⁴ 1940 05 11 P. Žadeikio raštas Nr. 598 „Lietuvos konsularinė sutartis su J.A.V.“ URM J. Urbšiu Kaune. *LCVA*, f. 383, ap. 8, b. 1150, l. 1; Pranešimas spaudai „Lietuvos konsularinė sutartis su J.A. Valstybėmis“. *LCVA*, f. 383, l. 2.

³⁵ 1940 05 24 P. Žadeikio rašto „Lietuvos–J.A.V. konsularinė sutartis“ Lietuvos URM Kaune nuorašas. *LCVA*, f. 656, ap. 1, b. 134, l. 140.

³⁶ 1940 07 16 P. Žadeikio telegrama nr. 77 URM Kaune. *LCVA*, f. 383, ap. 7, b. 2254, l. 30.

privilegijų (pvz., be muitų negalėjo įsivežti produktų ir pan.), bet ir sprendžiant JAV lietuvių palikimų klausimą. Todėl Lietuvos konsulai JAV, ypač Povilas Žadeikis, nuolat ragino Lietuvos pasiuntinį Vašingtone ir Lietuvos valdžią Kaune kuo skubiau spręsti šią problemą.

Dar 1930–1931 metais Lietuvos pasiuntinys Bronius K. Balutis labiau pradėjo domėtis konsulinės sutarties klausimu. Tačiau jis buvo šalininkas sudaryti pastovią prekybos sutartį su JAV. Tik vėliau, prezidento rinkimus laimėjęs F. Rooseveltui ir pasikeitus JAV prekybos politikai, atsirado galimybė sudaryti atskirą nuo prekybos sutarties konsulinę sutartį. Tai paaiškėjo 1935 m. pabaigoje. Tokia padėtis tapo palanki naujam Lietuvos pasiuntiniui Vašingtone P. Žadeikiui, kuris entuziastingai ėmėsi iniciatyvos, ragindamas Lietuvos vyriausybę pritarti konsulinės sutarties sudarymui.

Lietuvos pasiuntinys P. Žadeikis 1936–1939 metais aktyviai diskutavo konsulinės sutarties sudarymo klausimais su JAV Valstybės departamento valdininkais. Pats taisė sutarties projektus ir kantriai rekomendavo Lietuvos valdžiai kai kurias pataisas preliminarios sutarties tekstuose. Tyrinėjant dokumentus susidaro vaizdas, kad JAV valdininkai buvo labiau suinteresuoti sudaryti su Lietuva konsulinę sutartį nei Lietuvos valdžia, kuri dėl neaiškų priežasčių neskubėjo. Nors sutartis būtų buvusi naudinga Lietuvai.

Tik 1939 m. lapkričio 7 d. P. Žadeikiui buvo pasiūstas Lietuvos prezidento A. Smetonos įgaliojimas pasirašyti konsulinę sutartį su JAV. Tiesa, dabar, t. y. 1940 m. kovo 26 d., ir JAV atstovai pareiškė, kad ne visi Lietuvos pageidavimai sutartyje jiems priimtini. Nepaisant to, kad nebus priimti lietuvių siūlymai tobulinant sutarties IX ir X straipsnius, P. Žadeikio įsitikinimu, sutartį reikia pasirašyti. Šį kartą Lietuvos valdžia nusileido. Tam įtakos galėjo turėti ir sudėtinga padėtis pačioje Lietuvoje. Į JAV Lietuvos valdžia žiūrėjo kaip į realų politinį užtarėją.

1940 m. gegužės 10 d. Vašingtone, JAV Valstybės departamente, buvo pasirašyta Konsulinė sutartis tarp Lietuvos ir JAV. Lietuvos vardu pasirašė pasiuntinys P. Žadeikis, o JAV vardu – JAV valstybės sekretorius Cordellas Hullas. Visi pagrindiniai JAV lietuvių laikraščiai informavo savo skaitytojus apie sutarties pasirašymą. Sutartį ratifikavo JAV Kongresas, bet Lietuvos valstybės okupacija užkirto galimybę ratifikuoti sutartį Seime ir pasikeisti su amerikiečiais ratifikuotais dokumentais. Sutartis liko užmiršta.

Šaltiniai

1. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*, f. 383, ap. 7.
2. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*, f. 383, ap. 8.
3. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*, f. 656, ap. 1.
4. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*, f. 656, ap. 3.
5. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*, f. 658, ap. 1.

6. *Lietuvos ūkio paskutinis dešimtmetis*. Kaunas, 1938.
7. *Vyriausybės žinios*. I dalis. 1935, balandžio 27, Nr. 480, p. 2.

Literatūra

1. Havanos konvencijos. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius: MELI, 2005, t. 7, p. 424–425.
2. SKIRIUS, J. *Lietuvos užatlantės diplomatija 1918–1929 metais: santykių su JAV politiniai ir ekonominiai aspektai*. Vilnius, 1995.

Dokumentas

Konsulinė sutartis 1940 05 10 tarp Lietuvos ir JAV

Lietuvos Prezidentas ir Amerikos Jungtinių Valstybių Prezidentas, norėdami apibrėžti kiekvienos šalies antros šalies teritorijoje konsularinių valdininkų pareigas, teises, privilegijas, atleidimus ir lengvatas,

Nutarė šiam tikslui sudaryti konvenciją ir paskyrė sekančius įgaliotinius, būtent:

Lietuvos Prezidentas – Poną Povilą Žadeikį, Lietuvos Nepaprastą Pasiuntinį ir Įgaliotą Ministrą Vašingtone; ir

Amerikos Jungtinių Valstybių Prezidentas – Poną Cordellą Hullą, Amerikos Jungtinių Valstybių Valstybės Sekretorių;

Kurie, pasikeitę savo pilnais įgaliojimais ir radę juos gera ir reikiama forma surašytus, susitarė šiais nuostatais:

I Straipsnis

1. Kiekviena Aukštųjų Susitariančių Šalių sutinka priimti iš antrosios konsularinius valdininkus tuose jos uostuose, vietose ir miestuose, kur gali būti paranku ir kurie yra atviri bet kurios svetimos šalies konsulariniams reprezentantams.

2. Kiekvienos Aukštųjų Susitariančių Šalių konsulariniai valdininkai, pradėję eiti savo pareigas, abipusiškai naudosis antrosios teritorijoje visomis teisėmis, privilegijomis, atleidimais ir lengvatomis, kuriomis naudojasi didžiausio palankumo valstybės to paties laipsnio valdininkai. Kaip oficialūs agentai, tokie valdininkai, santykiaudami su tos valstybės, kuri juos priima, oficialiais asmenimis, nacionaliniais ar vietos, turi teisę būti traktuojami didžiu atsižvelgimu.

3. Kiekviena Aukštųjų Susitariančių Šalių Vyriausybė išduos nemokamai reikalingą egzekvatūrą tokiems kitos šalies konsulariniams valdininkams, kurie patieks reguliarų paskyrimo dokumentą, pasirašytą skiriančios valstybės vyriausiojo ekzekutyvo, su pridėtu prie jo valstybės didžiuoju antspaudu; taip pat bus išduodami žemesniam

konsulariniam valdininkui ar pavaduotojui, kuris yra paskirtas priimto aukštesnio konsularinio valdininko, su jo vyriausybės patvirtinimu, ar bent kurio kito kompetingo tos vyriausybės valdininko, tokie dokumentai, kurie pagal atitinkamų šalies įstatymų bus reikalingi paskirtam asmeniui eiti konsularines pareigas. Parodžius egzekvatūrą ar kitą jo vietoje duotą dokumentą tokiam žemesniam valdininkui, toksai konsularinis valdininkas gaus leidimą eiti savo pareigas ir naudotis teisėmis, privilegijomis ir lengvatomis, teikiamomis šia Konvencija.

II Straipsnis

1. Konsulariniai valdininkai, piliečiai tos valstybės, kuri juos paskyrė, bus laisvi nuo arešto, išskyrus tik kada jie bus kaltinami papildę nusikaltimus, vietoje įvardintus kaip kriminalinius, kitokius negu prasižengimai, aktus, už kuriuos nusikaltęs asmuo yra baustinas. Tokie valdininkai bus atleisti nuo tiekimo patalpų kareiviams ir nuo karo, laivyno, administracijos ar policijos bet kurio pobūdžio tarnybos.

2. Kriminalinėse bylose skundžiamoji ar ginamoji pusė arba pats teismas gali reikalauti konsularinį valdininką atvykti į teismą. Toks reikalavimas bus padarytas su visu galimu atsižvelgimu į konsularinę garbę bei konsulato pareigas ir konsularinis valdininkas prie tokio reikalavimo privalės prisitaikinti.

3. Konsulariniai valdininkai priklausys teismų jurisdikcijai toje valstybėje, kuri juos priims, civilinėse bylose, tačiau, su išimtimi, kad, jeigu toks valdininkas yra pilietis tos valstybės, kuri jį skiria ir nėra užsiėmęs privatiniu verslu pelnyti, jo parodymai tose bylose, kuriose jis nėra šalininkas, privalo būti paimti žodžiu ar raštu jo rezidencijoje ar oficialioje įstaigoje, atitinkamai atsižvelgiant į jo patogumą. Toks valdininkas, tačiau, privalo liuosu noru suteikti jo parodymus teisme tada, kada tai yra galima padaryti be rimto sutrukdyimo jo oficialių pareigų.

III Straipsnis

1. Kiekviena Aukštųjų Susitariančių Šalių sutinka įsileisti be jokio muito ir be bet kurios rūšies peržiūrėjimo visus baldus, įrengimus ir reikmenis, oficialiai naudotinus antros šalies konsulato raštinėse, ir taip pat suteikti antros šalies tokiems konsulariniams valdininkams, jų šeimoms bei palydovams, kurie yra tos šalies piliečiai, privilegiją įsileisti be muito jų bagažą ir visą kitą asmeninį turta, vis vien, ar jie būtų įsivežami drauge, vykstant valdininkui į jo tarnybos vietą, ar importuojami bet kuriuo laiku, jam einant savo pareigas, su sąlyga, tačiau, kad joks daiktas, kurio importavimas yra draudžiamas bet katros Aukštųjų Susitariančių Šalių įstatymu, negali būti įvežtas į jos teritoriją. Tačiau, savaime yra suprantama, kad ši privilegija nebus taikoma konsulariniams valdininkams, kurie užsiima privatiniu verslu pelnyti tose šalyse, prie kurių jie yra akredituoti, išskyrus valdiškų reikmenų atžvilgiu.

2. Atleidimai, numatyti šio straipsnio pirmame posme, lygiai pritaikytini valdininkams, kitiems negu konsulariniams valdininkams, kurie prideramai paskirti per

vieną Aukštųjų Susitariančių Šalių reikšmingoms valstybinėms pareigoms vykdyti kitas Aukštosios Susitariančios Šalies teritorijoje, tačiau jeigu tokie valdininkai yra piliečiai tos valstybės, kuri juos skiria, ir nėra užsiėmę privatiu verslu pelnyti toje teritorijoje, kurioje jie vykdo savo pareigas. Skiriančioji tokius valdininkus valstybė patieks antrajai paskyrimo patenkinantį įrodymą ir pažymės valdininkų pareigų pobūdį, kuriems atleidimai ketinami pritaikyti.

IV Straipsnis

1. Konsulariniai valdininkai, imant ir konsulato tarnautojus, piliečiai tos valstybės, kuri juos paskyrė, kiti negu kurie užsiima privatiu verslu pelnyti, ribose tos valstybės, kur jie eina savo pareigas, bus atleisti nuo visų mokesčių, nacionalinių, valstybinių, provincialinių ir municipalinių, išskyrus mokesčius, uždėtus dėl valdymo ar turėjimo nejudamojo turto arba dėl gaunamų pajamų nuo bet kurios rūšies turto, esančio ar priklausomo tos valstybės teritorijoje, kurioje jie eina savo pareigas. Visi konsulariniai valdininkai ir tarnautojai, juos skiriančios valstybės piliečiai, bus atleisti nuo sumokėjimo mokesčio už algą, užmokesnius ir darbo atlyginimą, gautus kaip kompensaciją, už jų konsularinius patarnavimus.

2. Atleidimai, numatyti šio straipsnio pirmame posme, lygiai pritaikintini valdininkams, kitiems negu konsulariniams valdininkams, kurie prideramai paskirti per vieną Aukštųjų Susitariančių Šalių reikšmingoms valstybinėms pareigoms vykdyti kitos Aukštosios Susitariančios Šalies teritorijoje, tačiau jeigu tokie valdininkai yra piliečiai tos valstybės, kuri juos skiria, ir nėra užsiėmę privatiu verslu pelnyti tos valstybės teritorijoje, kurioje jie vykdo savo pareigas. Skiriančioji tokius valdininkus valstybė patieks priimančiai valstybei paskyrimo patenkinantį įrodymą ir pažymės valdininkų pareigų pobūdį, kuriems atleidimai ketinami pritaikyti.

3. Kiekviena Aukštųjų Susitariančių Šalių Vyriausybė turės teisę įsigyti ir turėti žemę bei pastatus, reikalingus diplomatinėms ar konsularinėms buveinėms antros Aukštųjų Susitariančių Šalių teritorijoje, ir taip pat statydinti nurodytiems tikslams pastatus tokioje teritorijoje, prisilaikant vietos statybos taisyklių.

4. Žemė bei pastatai, esantieji bet katros Aukštųjų Susitariančių Šalių teritorijoje, kurių antra Aukštųjų Susitariančių Šalių yra teisėtas ar teisingas savininkas yra išimtinai naudojami valdiškiems tikslams, bus atleisti nuo bet kurios rūšies mokesčių, nacionalinių, valstybinių, provincialinių ir municipalinių, kitų negu kad uždėtų mokesčių už patarnavimus ar vietos viešus pagerinimus, dėl kurių turima naudos buveinėms.

V Straipsnis

1. Konsulariniams valdininkams leidžiama iškabinti virš jų atatinkamų įstaigų išorinių durų jų valstybės ženklą su tinkamu užrašu, pažymintį oficialią įstaigą, ir jiems leidžiama pridėti jų valstybės ženklą prie automobilių, jų naudojamų einant jų konsularines pareigas. Tokiems valdininkams taip pat bus leidžiama iškelti jų šalies

vėliavą prie jų įstaigų, imant tas, kurios yra abiejų valstybių sostinėse. Jiems leidžiama, lyginai, tokią pat vėliavą virš bet kurio automobilio, valtės ar laivo, naudojamo einant konsularines pareigas.

2. Patalpos, kur yra atliekami konsulariniai reikalai, ir konsulato archyvai visados bus neliečiami, ir nei bet kuriuo pretekstu bet kurio pobūdžio valdžios organai toje šalyje galės daryti bet kurią peržiūrėjimą arba pasiimti raštus ar kitokį turta, sudėtą archyvuose. Kada konsulariniai valdininkai užsiima verslu tos valstybės teritorijoje, kurioje jie eina savo pareigas, konsulato sudėtos bylos bei dokumentai privalo būti laikomi visiškai atskiroje vietoje nuo tos, kur yra laikomi privatiniai ar verslo raštai. Konsularinės įstaigos neprivalo būti vartojamos prieglaudai. Iš konsularinių valdininkų nebus reikalaujama pateikti oficialius archyvus teismui ar liudyti apie jų turinį.

3. Mirus, sunegalėjus ar laikinai išvykus konsulariniam valdininkui, neturinčiam žemesnio jo tarnybos vietoje konsularinio valdininko, sekretoriaus, attaches ar raštvedžio, apie kurių oficialų pobūdį anksčiau galėjo būti pranešta vyriausybei tos valstybės, kurioje buvo einamos konsularinės pareigos, gali laikinai eiti mirusio, sunegalėjusio ar laikinai išvykusio konsularinio valdininko konsularines pareigas ir, tokias pareigas eidami, naudosis visomis teisėmis, prerogatyvomis ir lengvatomis, suteiktomis užimančiam tą vietą asmeniui.

VI Straipsnis

1. Konsulariniai valdininkai abiejų Aukštųjų Susitariančių Šalių gali jų atatinamų apygardų ribose kreiptis į valdžios organus, nacionalinių, valstybinių, provincialinių ir municipalinių, tikslu apsaugoti juos paskyrusios valstybės piliečius reikale naudojimąsi teisėmis, išeinančiomis iš sutarties ar kitokiu būdu. Dėl šių teisių įžeidimo gali būti panaudotas skundas. Atatinkamiems valdžios organams nepadarius žygių skriaudą atitaisyti ar suteikti apsaugos, gali būti pateisintas diplomatinio būdu įsikišimas arba, nesant diplomatiniam reprezentantui, generalinis konsulas ar konsularinis valdininkas, paskirtas sostinėje, gali tiesioginiai kreiptis į tos šalies vyriausybę.

2. Bet katros Aukštųjų Susitariančių Šalių konsularinis valdininkas savo apylinkėje visuose dalykuose, kurie liečia svetur gyvenančių mažamečių vaikų apleidimą, ir be kitokio įpareigojimo turės teisės asmeniškai ar per įgaliotinį veikti prieš tėvą, kuris gyvena konsularinio valdininko gyvenamosios vietos apylinkėje ir yra pilietis valstybės, kurią konsularinis valdininkas atstovauja, tačiau, jeigu toks veiksmas sutaikomas su vietos įstatymais.

VII Straipsnis

1. Konsulariniai valdininkai, einant jų šalies įstatymais: a) imti bet kurioje vietoje jų atatinamų apygardų ribose raštiškus po priesaika parodymus iš jų šalies laivuose esančių bet kurių asmenų, ar iš jų šalies bet kurio piliečio, ar iš bet kurio piliečio, kuris turi nuolatinę rezidenciją jų šalies teritorijoje; b) sudaryti, patvirtinti, paliudyti

ir patikrinti jų tautiečių vienšalinius aktus, vertimus, veiksmus ir testamentinius parėdymus; c) patikrinti parašus; d) sudaryti, patvirtinti, paliudyti ir patikrinti bet kurios rūšies raštus, reiškiančius ar talpinančius savyje perleidimą ar apsunkinimą bet kurios rūšies turto, esančio teritorijoje tos valstybės, kuri tokius valdininkus paskyrė, ir vienšalinius aktus, veiksmus, testamentinius parėdymus ir kontraktus, liečiančius esamą turtą ir vykdytiną verslą ribose teritorijos tos valstybės, kuri juos paskyrė, imant vienšalinius aktus, veiksmus, testamentinius parėdymus ar sutartis, išpildytus vien piliečių tos valstybės, kurioje tokie valdininkai eina savo pareigas.

2. Taip išpildyti raštai ir dokumentai ir jų nuorašai bei vertimai, kai tinkamai patikrinti konsularinio valdininko su pridėtu oficialiu jo anspaudu, bus priimti įrodymu Aukštųjų Susitariančių Šalių teritorijose kaip originalūs dokumentai ar patikrinti nuorašai, atsižvelgiant į reikalą, ir turės tą pačią galią ir reikšmę, kaip kad jeigu būtų sudaryti ir išpildyti prieš notarą ar kitą viešą valdininką, tinkamai įgaliotą toje šalyje, kuri konsularinį valdininką paskyrė; tačiau, visada su sąlyga, kad tokie dokumentai turės būti sudaryti ir išpildyti esminiai pagal įstatymus ir taisykles tos šalies, kurioje juos numatoma vykdyti.

VIII Straipsnis

1. Bet katros Aukštųjų Susitariančių Šalių piliečiui mirus antrosios teritorijoje, neturint jo mirimo vietoje bet kurių žinomų įpėdinių ar jo paskirtų testamento vykdytojų, vietos kompetentingi valdžios organai turės tuojau pranešti apie mirimo faktą artimiausiam konsulariniam valdininkui tos valstybės, kurios piliečiu mirusis buvo, kad galima būtų persiųsti reikalingas informacijas suinteresuotiems asmenims.

2. Bet katros Aukštųjų Susitariančių Šalių piliečiui mirus be paskutinės valios pareiškimo ar testamento antros Aukštųjų Susitariančių Šalių teritorijoje, konsularinis valdininkas tos valstybės, kurios piliečiu mirusis buvo ir kurio apygardoje mirusis turėjo savo buveinę mirimo laiku, kiek šalies įstatymai leidžia, ligi paskiriant administratorių ir administravimo raštų išdavimo, bus laikomas kvalifikuotu paimti globon mirusiojo paliktą turtą, kad jį išlaikyti ir apsaugoti. Toksai konsularinis valdininkas turės teisę būti paskirtas administratorium pagal diskreciją tribunolo ar kito organo, kontroliuojančio palikimų administravimą, su sąlyga, kad tos vietos, kur jie yra administruojami, įstatymai tai leidžia.

3. Bet katros Aukštųjų Susitariančių Šalių piliečiui mirus be valios pareiškimo ar testamento ir bet kurių žinomų įpėdinių, gyvenančių toje šalyje, kur jis mirė, konsularinis valdininkas tos šalies, kurios piliečiu mirusis buvo, bus paskirtas mirusiojo palikimo administratoriumi, su sąlyga, kad toks paskyrimas neprieštarauja vietos įstatymui, ir tribunolas, turįs jurisdikciją, nenumato ypatingų rezonų paskirti kitą asmenį.

4. Kada konsularinis valdininkas prisiima pareigą administruoti mirusio tautiečio palikimą, jis, kaip toksai, pasiduoda jurisdikcijai tribunolo ar kito organo, kuris jį

paskiria, visiems reikalingiems tikslams tokiose pat ribose, kaip kad pilietis tos šalies, kur jis buvo paskirtas.

IX Straipsnis

1. Kiekvienas Aukštųjų Susitariančių Šalių konsularinis valdininkas galės savo nerezidentų tautiečių naudai rinkti ir pakvituoti gavimą ir pakvituoti gavimą jiems išdalintinų dalių, gautų iš palikimų ligi jų patvirtinimo, arba priklausomus pagal, taip vadinamus, darbininkų kompensacijos įstatymus ar kitus panašius statutus, su sąlyga, kad jis persiųs bet kuriuos tokiu būdu gautus fondus per atatinamas jo vyriausybės įstaigas tiems asmenims, kuriems jie yra išdalinti.

X Straipsnis

1. Kiekvienas Aukštųjų Susitariančių Šalių konsularinis valdininkas jo apygardos ribose visais reikalais, liečiančiais administravimą ar išskirstymą mirusio asmens palikimą, esantį vietos valdžios organų jurisdikcijoje, turės teisę asmeniniai ar per įgaliotinį stoti atstovauti paminėto palikimo visus įpėdinius, paveldėtojus, mažamečius ir suaugusius, kaipo nerezidentus ir piliečius tos šalies, kurią kalbamas konsularinis valdininkas reprezentuoja, tokia pat reikšme, kaip kad jis turėtų įgaliavimą juos atstovauti, nebent tokie įpėdiniai ar paveldėtojai patys yra stoję asmeniniai ar per tinkamai įgaliotus reprezentantus.

XI Straipsnis

1. Konsularinis valdininkas turės išimtiną jurisdikciją dėl ginčų, kylančių vidaus tvarkos reikalu jo šalies privatinuose laivuose ir pats vienas panaudos jurisdikciją bet kur iškilusiais tarp viršininkų ir įgulų atsitikimais, liečiančiais drausmės palaikymą laive, su sąlyga, kad laivai ir asmenys, kaltinami dėl nusikaltimų, bus įplaukia į uostą jo konsularinės apygardos ribose. Toksai valdininkas taip pat turės jurisdikciją klausimais, liečiančiais atlyginimo nustatymą ir dėl to kontraktų vykdymą, su sąlyga, tačiau, kad tokia jurisdikcija neiškirs jurisdikcijos, suteiktos vietos valdžios organams pagal esamus ir būsimus įstatymus.

2. Kada veiksmas, papildytas privatiniam laive po vėliava tos valstybės, kuri yra paskyrusi konsularinį valdininką, ir vandens teritorijoje tos valstybės, prie kurios jis yra paskirtas, pagal šios pastarosios valstybės įstatymus sudaro kriminalinį nusikaltimą, už kurį nusikaltęs asmuo yra baustinas kaipo kriminalistas, konsularinis valdininkas nesinaudos jurisdikcija, išskyrus, kada tai yra jam leidžiama vietos įstatymo.

3. Konsularinis valdininkas gali laisvai prašyti vietos policijos organų pagalbos bet kuriuo reikalu, liečiančiu vidaus tvarkos palaikymą laive po vėliava jo šalies ribose vandens teritorijos tos valstybės, prie kurios jis yra priskirtas, ir, po tokio prašymo, reikalaujamoji pagalba bus suteikta.

4. Konsularinis valdininkas gali stoti drauge su jo šalies vėliavos laivų viršininkais ir įgulomis teismo organų įstaigose tos valstybės, prie kurios jis yra paskirtas, tikslu stebėti bylos eigą arba teikti pagelbą kaip vertėjas ar agentas.

XII Straipsnis

1. Bet katros Aukštųjų Susitariančių Šalių konsularinis valdininkas turės teisę apžiūrėti antros Aukštosios Susitariančios Šalies jo konsularinės apygardos uostuose privatus bet kuria vėliava laivus, numatytus vykti arba netrukus išplaukiančius į uostus tos šalies, kuri jį paskyrė, kad susipažinti su sanitarinėmis sąlygomis bei priemonėmis tokiuose laivuose, ir kad tokiu būdu galima būtų sumaniai išpildyti jo šalies įstatymų reikalaujamus sveikatingumo raštus ir kitus dokumentus, bei pranešti jo vyriausybei ligi kurio laipsnio sanitarinės taisyklės yra buvę įvykdytos išvykimo uostų laivuose, išplauktinuose į jos uostus, tikslu palengvinti tokių laivų į juos įplaukimą.

2. Pasinaudodami šia teise, suteikta jiems kalbamu straipsniu, konsulariniai valdininkai veiks kiek galint skubiai ir be nereikalingo atidėliojimo.

XIII Straipsnis

1. Visa procedūra, liečianti bet katros Aukštųjų Susitariančių Šalių krantuose sudužusiems laivams išgelbėti, bus vadovaujama konsularinio valdininko tos šalies, kuriai laivas priklauso ir kurio apygardos ribose sudužimas galėjo įvykti. Ligi atvykstant tokiam valdininkui, kuriam tučiuojau bus pranešta apie įvykį, vietos valdžios organai imsis visų reikalingų priemonių asmenims apsaugoti ir sudužusiam turtui išlaikyti. Vietos valdžios organai negalės kitaip įsikišti, kaip tik tvarkai palaikyti, išgelbėtų asmenų, jeigu jie nepriklauso sudužusiai įgulai, reikalams išsaugoti ir vykdyti patvarkymus, liečiančius išgelbėtų prekių išleidimą ir eksportavimą. Savaiame suprantama, kad tokios prekės nebus apdedamos jokiais muitais, nebent jos yra numatomos suvartoti toje šalyje, kur galėjo įvykti sudužimas.

2. Vietos valdžios organų šiais įvairiais atsitikimais intervencija neprives prie bet kurios rūšies išlaidų, išskyrus tik, kada tokios gali susidaryti dėl gelbėjimo operacijų, išgelbėtų prekių išlaikymo, drauge su tokiomis, kurios susidarytų panašiomis aplinkybėmis dėl tos valstybės laivų.

XIV Straipsnis

1. Aukštųjų Susitariančių Šalių teritorijos, kurias liečia šios Konvencijos nuostatai, bus savaiame suprantami, apima visus plotus žemės, vandens ir oro, virš kurių Šalys atatinckamai savinasi, ir, kaipo jų suverenai, valdo, išskyrus Panamos Kanalo Zoną.

XV Straipsnis

1. Ši Konvencija bus ratifikuota ir jos ratifikacijos raštais pasikeista Kaune. Konvencija visais jos nuostatais įsigalios trisdešimts dienų po ratifikacijos raštais pasikeitimo datos ir po to galios dešimtys metų periodui.

2. Jei per šešis mėnesius prieš išeisiant viršminėtam dešimtys metų periodui nei viena Aukštųjų Susitariančių Šalių nepareikš noro antrajai pakeitimu ar išleidimu modifikuoti šios Konvencijos bet kurių nuostatų ar ją nutraukti viršminėtam periodui išėjus, tai Konvencija pilnai galios po viršminėto periodo ligi šešių mėnesių nuo to laiko, kada bet katra Aukštųjų Susitariančių Šalių bus pranešusi antrajai norą Konvenciją modifikuoti ar nutraukti.

Šiam paliudyti abiejų Šalių Įgaliotiniai pasirašė šią konvenciją ir pridėjo savo antspaudus.

Sudaryta dviem egzemplioriais, kiekvienas lietuvių ir anglų kalbomos, abu tekstai autentiški, Vašingtone, tūkstantis devyni šimtai keturiasdešimtais metais gegužės mėnesio dešimta diena.

Parašai: Povilo Žadeikio
Cordello Hullo

(Sutartis lietuvių ir anglų kalbomis. *LCVA*, f. 383, ap. 8, b. 1150, l. 4-17)

The Lithuania–USA Convention on Consular Relations of 1930–1940

Dr. Juozas Skirius

Vytautas Magnus University, Lithuanian Emigration Institute, S. Daukanto st. 25, Kaunas

E-mail: juozas.skirius@vdu.lt

<https://orcid.org/0000-0003-1135-1757>

Summary

The government of the Republic of Lithuania signed a temporary trade agreement with the United States in 1925. Subsequently, the Lithuanian authorities did not show any interest in replacing the temporary agreement with a permanent one, as Lithuania's trade with the United States was clearly more beneficial to the latter. Lithuania imported much more from the United States than it exported. A permanent agreement would have further strengthened American exports. However, the other side of the coin was also noticeable. In the tradition of US agreements,

the consular contract was an integral part of the permanent trade agreement. Therefore, Lithuania did not have a separate consular agreement with the US. This has resulted not only in a lack of privileges received by the consuls of the Republic of Lithuania (for example, to import products duty-free), but also in difficulties addressing the issue of inheritance of Lithuanian Americans. Therefore, Lithuanian consuls in the United States, especially Povilas Žadeikis, constantly urged the ambassador of Lithuania to Washington and the Lithuanian authorities in Kaunas to resolve this issue as soon as possible.

It is known that as early as in 1930–1931, Lithuanian ambassador Bronius K. Balutis became more interested in the consular agreement. However, he was a proponent of a permanent trade agreement with the US. Only later, when Franklin D. Roosevelt became the president of the United States and the policy of trade was changed, did it become possible to conclude a separate consular agreement. This became known at the end of 1935. The situation became favorable for the new ambassador of Lithuania to Washington, Povilas Žadeikis, who enthusiastically took the initiative, constantly urging the Lithuanian government to approve the conclusion of the consular agreement.

In 1936–1939, the Lithuanian ambassador Žadeikis actively discussed the issues of concluding consular agreements with officials of the US Department of State. He himself amended the draft agreement and consistently recommended some amendments to the texts of the preliminary agreement to the Lithuanian authorities. When examining the documents, it can be seen that the US officials were far more interested in concluding a consular agreement with Lithuania than the government of the Republic of Lithuania, which seemed to be in no rush for unclear reasons – disregarding that the agreement would have been beneficial for Lithuania.

Only on November 7th, 1939, Mr. Žadeikis was sent a power of attorney by the President of Lithuania, Antanas Smetona, to sign a consular agreement with the US. It is noted that on March 26th, 1940, the representatives of the United States stated that not all of Lithuania's wishes in the agreement were acceptable to them. Despite the fact that Lithuanian proposals to improve Articles IX and X would not be accepted, Žadeikis was convinced that the agreement should be signed. This time the government of the Republic of Lithuania gave in. This may have been influenced by the difficult situation in Lithuania itself and the threat of Soviet occupation. The government of the Republic of Lithuania thought the United States to be a true political ally.

On May 10th, 1940, the Consular Agreement between Lithuania and the United States was signed at the US Department of State in Washington. Ambassador Žadeikis signed on behalf of Lithuania, and the US Secretary of State, Cordell Hull, signed on behalf of the United States. All major Lithuanian American newspapers informed their readers about the signing of the agreement. The signed agreement was ratified by US Congress. Unfortunately, the Soviet occupation of Lithuania in 1940 prevented the ratification of the consular agreement in the Seimas of the Republic of Lithuania, and exchange of said documents became impossible. The agreement was forgotten.

Gauta / Received 2021 06 15
Priimta / Accepted 2022 03 03